

Centrum Ochrony Mokradel

Sprawozdanie merytoryczne z działalności w 2023 roku

1. PODSTAWOWA DZIAŁALNOŚĆ STATUTOWA

Działania zmierzające do ograniczenia wydobycia torfu w Polsce

Przez ostatni rok **wspieraliśmy lokalnych działaczy w walce z kopalnią torfu w gminach Czyże i Narew**. W naszych mediach społecznościowych publikujemy informacje o ich zmaganiach (więcej w części **Pamiętajmy o Mokradłach**).

W lipcu 2023 roku, w ramach Letniej Szkoły Bagienniej (więcej w części **Letnia Szkoła Bagienna**), odwiedziliśmy kopalnię torfu Imszar będącą własnością firmy WOKAS, największej w Polsce firmy, produkującej oparte na torfie podłoża ogrodnicze i okrywy do hodowli pieczarek. Po kopalni oprowadził nas Dariusz Wojcieszuk, właściciel firmy, a także Prezes Zarządu Związku Pracodawców "Polski Torf". Uczestnicy Szkoły mieli wiele pytań odnośnie funkcjonowania kopalni i jej wpływu na środowisko – bardzo chwalili sobie możliwość odwiedzenia takiego miejsca.

Wbrew planom nie udało się to w roku 2023, ale już w lutym 2024 roku firma Wokas wprowadziła na rynek linię **Wokas Naturalnie**, czyli cztery rodzaje podłoży ogrodniczych **bez torfu**: ziemię uniwersalną, do cytrusów i roślin śródziemnomorskich, do roślin balkonowych i do roślin domowych. Podłoża produkowane są w dużej części z surowców lokalnego pochodzenia (kompost z biomasy z biebrzańskich łąk, kompostowana kora, włókno kokosowe, glina palona, zeolit, perlit, nawóz wieloskładnikowy).

Firma **prowadzi także badania nad okrywami do produkcji pieczarek z ograniczonym udziałem torfu**. Bardzo obiecującym surowcem rolnictwa bagiennego wydaje się być siano z koszenia podmokłych łąk.

Ochrona najcenniejszych mechowisk w Polsce

Biorąc pod uwagę nasiloną skalę różnego rodzaju antropogenicznych ingerencji na najcenniejszych torfowiskach, takich jak zbędne, tudzież nadmiernie, intensywne koszenie, w tym celem uzyskania dopłat rolnych lub przejmowanie pod zabudowę, **widzimy pilną potrzebę ochrony biernej najcenniejszych, najlepiej zachowanych mechowisk**. Większość mechanizmów zarządzania działaniami w ochronie przyrody (plany zadań ochronnych na obszarach Natura 2000, dopłaty rolno-środowiskowo-klimatyczne) wspiera działania czynne (koszenie, odkrzaczanie), nie dając możliwości wskazania obszarów do ochrony biernej traktowanej tam jako priorytet.

W roku 2023 kontynuowaliśmy działania, mające na celu uświadomienie urzędnikom i praktykom konieczności objęcia ochroną bierną najcenniejszych torfowisk. Realizowaliśmy to m.in. w ramach działań Koalicji 10% (więcej w części **Koalicja 10%**).

W maju, dzięki funduszom od darczyńców indywidualnych i wsparciu firmy Cumulus (więcej w części **Współpraca z firmą Cumulus**), zakupiliśmy kolejne trzy działki na torfowisku w dolinie Rospudy – te grunty to nasz wkład w budowę społecznego rezerwatu na jednym z najlepiej zachowanych torfowisk niskich Europy. Do tej pory wykupiliśmy **siedem działek w dolinie Rospudy o łącznej powierzchni 4,15 ha**.

Działania zmierzające do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych z osuszonych torfowisk

W 2023 roku kontynuowaliśmy prace nad polskim systemem certyfikacji redukcji emisji gazów cieplarnianych z ponownego uwadniania zmeliorowanych torfowisk “Bagna dla przyszłości”. Koordynatorką tych działań jest Aleksandra Leszczyńska. Grupa Robocza złożona z naukowców i praktyków odbyła 6 spotkań, podczas których dyskutowano założenia systemu i konieczność jego dostosowania do krajowych warunków. Powstał szkic standardu, zawierający warunki wstępne, główne kryteria certyfikacji oraz zasady generowania jednostek potwierdzających redukcje. Pod koniec roku rozpoczęły się prace nad metodyką obliczeń.

W toku prac korzystaliśmy z konsultacji prawnych. Kancelaria Prawna Sawaryn i Partnerzy opracowała dla nas “Analizę prawnych możliwości zabezpieczenia trwałości projektu nawadniania torfowisk”. Nawiązaliśmy też współpracę z firmą doradczą Deloitte, która przygotowała “Raport na temat metodyki kalkulacji offsetów oraz rynku dobrowolnych

kredytów węglowych” oraz “Analizę wybranych uwarunkowań prawnych dla wdrożenia komercjalizacji projektów w obszarze carbon offsetingu”.

Nawiązaliśmy również strategiczną współpracę z firmą AECO inwestującą w projekty restytucji torfowisk w Europie, z której wsparciem rozpoczęliśmy starania o realizację projektu pilotażowego. Po wstępnej analizie kilku potencjalnych lokalizacji wybrano torfowiska nad jeziorem Łuknajno – jeden z kompleksów rekomendowanych do pilnej restytucji w opracowaniu przygotowanym przez nas dla WWF Polska w roku 2022. Na nasze zlecenie zespół dr. hab. Mateusza Grygoruka z Katedry Hydrologii, Meteorologii i Gospodarki Wodnej SGGW opracował analizę hydrologiczną interesującego nas obszaru, prowadziliśmy również rozmowy z właścicielami gruntów. Była to także okazja do skonsultowania modelu finansowego AECO, opierającego się na corocznych płatnościach dla właścicieli ponownie uwodnionych torfowisk.

W dniu 29 listopada, w ramach grantu otrzymanego z European Climate Foundation, zorganizowaliśmy **seminarium w Mazurskim Centrum Bioróżnorodności i Edukacji “Kumak” w Urwitalcie**. Wzięli w nim udział m.in. przedstawiciele Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Olsztynie, Mazurskiego Parku Krajobrazowego, Urzędu Miasta i Gminy Mikołajki, Nadzoru Wodnego w Giżycku, Nadleśnictwa Maskulińskiego oraz prywatni właściciele gruntów. Wszyscy obecni wyrazili poparcie dla planowanego projektu nad Łuknajnem. Program seminarium oraz prezentacje są dostępne [tutaj](#). Wykłady nagrała Fundacja Wspomagania Wsi i opublikowała na swoim kanale YouTube [Wszechnica FWW](#):

- Wiktor Kotowski: [Torfowisko Łuknajno – po co nawadniać osuszone torfowiska?](#)
- Aleksandra Leszczyńska: [Bagna dla przyszłości – program certyfikacji redukcji gazów cieplarnianych](#)
- Wiktor Kotowski: [Paludikultura = Rolnictwo Bagienne](#)

W ramach współpracy z AECO przeprowadziliśmy również wstępną analizę kolejnych 12 torfowisk do potencjalnego ponownego uwodnienia, z których 3 zostały wybrane do dalszej pracy w 2024 roku.

Wydaliśmy także broszurę edukacyjno-promocyjną dla rolników [Torfowiska w krajobrazie rolniczym. Nowe perspektywy](#). Publikacja zawiera m.in. informacje o możliwości pozyskiwania przez właścicieli osuszonych torfowisk zysków ze sprzedaży redukcji emisji osiągniętych dzięki podnoszeniu poziomu wód gruntowych na ich terenach. Broszura była

dystrybuowana m.in. przez Fundację Wspomagania Wsi oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Więcej o w części: **Broszury edukacyjne**.

System “Bagna dla przyszłości” był prezentowany przez Aleksandrę Leszczyńską na konferencji “Power to the Peatlands” w Antwerpii, 19–21 września. Prace nad standardem były finansowane głównie z grantu pozyskanego od European Climate Foundation, środków przekazanych przez AECO, a także dzięki współpracy z Wetlands International Europe (więcej w części **Wetlands International Europe**).

Zainicjowaliśmy również spotkanie w gronie organizacji związanych z Krowim Bagnem (OTOP, WWF Polska, Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne oraz Centrum Ochrony Mokradeł), aby wymienić się informacjami o przeprowadzonych i planowanych przez różne podmioty działaniach, które mają na celu próbę restytucji tego terenu.

2. EDUKACJA PRZYRODNICZA I POPULARYZACJA OCHRONY PRZYRODY ORAZ DZIAŁALNOŚCI STOWARZYSZENIA

Światowy Dzień Mokradeł 2023

Organizowane przez Centrum Ochrony Mokradeł obchody Światowego Dnia Mokradeł 2023 odbyły się w niedzielę, 5 lutego. Tematem wiodącym było odtwarzanie (restytucja) mokradeł.

[Materiały dla mediów](#)

Przedstawione zostały następujące wykłady:

- Paweł Pawlaczyk, Klub Przyrodników – **30 lat doświadczeń odtwarzania torfowisk w Polsce – sukcesy, porażki, partnerstwa**
- Jarosław Czarnecki, Leśnik Roku 2019 – **Jak powstał rezerwat przyrody Lisia Kępa, czyli Pakt dla Mokradeł w nadleśnictwie Osusznica**
- Edyta Kapowicz, Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków – **Restytucja mokradeł i retencja wody w projektach realizowanych przez PTO**
- Artur Furdyna, Towarzystwo Przyjaciół Rzek Iny i Gowienicy / Rewilding Oder Delta – **Przywracanie życia pomorskim rzekom**
- Justyna Kobos, Wydział Oceanografii i Geografii Uniwersytetu Gdańskiego – ***Prymnesium parvum* – czy można było uniknąć katastrofy na Odrze?**
- Magdalena Siemaszko, Centrum Ochrony Mokradeł – **Pamiętajmy o Mokradałach. Etno-opowieści z bagien w różnych zakątkach Polski**

- Sławomir Łotysz, Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk – **Dlaczego właściwie chronimy mokradła? – perspektywa historyczna**

Stoiska na Bazarze Idei Bagiennych zaprezentowali: Krajowy Sekretariat Konwencji Ramsarskiej, Alfred Smolczyński – Uprawa trzciny, czyli paludikultura w praktyce, Jarosław Bator – Mokradłowe loty z Nadleśnictwem Oborniki, Barbara Fiałkiewicz-Kozieł – Lekcje o antropocenie, Marina Abramchuk – Greifswald Mire Center, Z miŁOŚci do bagien – Lubelski Uniwersytet Mokradłowy, Stowarzyszenie Nenufar z Bytowa, Małgorzata Piszczek – Ochroń mokradła – zrezygnuj z torfu!, Mokra Koalicja dla miejskich mokradeł – Centrala x Grupa Zakole x galeria Dizajn BWA Wrocław, Fundacja Ziemia i Ludzie: projekt „Mokradła = woda, życie, klimat”, prof. Sławomir Łotysz: "Pińskie Błota – Natura, wiedza i polityka na polskim Polesiu do 1945 roku", Ilona Biedroń – Podcast Zdrowa Rzeka, Studenckie Koło Naukowe UW dla klimatu.

Wydarzenie było transmitowane na żywo w mediach społecznościowych – wskaźnik zasięgu relacji na profilu Centrum Ochrony Mokradeł na Facebooku wyniósł 4891. Relacja została udostępniona 43 razy i znalazło się pod nią 57 komentarzy oraz 117 reakcji. Wydarzenie stanowiło otwarcie ogólnopolskiej konferencji naukowej **Pakt dla Mokradeł** (patrz niżej).

Konferencja Pakt dla Mokradeł

W dniach 6–7 lutego 2023 roku, odbyła się zorganizowana przez Centrum Ochrony Mokradeł i Wydział Biologii Uniwersytetu Warszawskiego konferencja Pakt dla Mokradeł. Udział w niej wzięło ponad **350 osób** zajmujących się ochroną ekosystemów mokradłowych. Delegaci reprezentowali różnorodne środowiska, od pracowników naukowych związanych z różnymi dyscyplinami, przez praktyków ochrony i restytucji mokradeł z organizacji pozarządowych, rolników, społeczników, po pracowników administracji publicznej (m.in. Generalnej i Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska, Parków Narodowych i Krajobrazowych, Lasów Państwowych, Wód Polskich) i przedstawicieli biznesu. W czasie konferencji ogłoszono **71 referatów**, przedstawiono **30 prezentacji posterowych** oraz przeprowadzono szereg dyskusji panelowych i warsztatowych. **Wykłady plenarne wygłosili:** dr hab. Bogdan Chojnicki, prof. UPP; prof. dr hab. Radosław Dobrowolski; dr Barbara Fiałkiewicz; dr hab. Mateusz Grygoruk, prof. SGGW; prof. dr hab. Mariusz Lamentowicz; dr hab. Ryszard Oleszczuk, prof. SGGW; dr hab. inż. Bożena Smreczak; Magdalena Zadrąg.

Delegaci przyjęli wspólną [deklarację pokonferencyjną](#).

Powstała również [strona konferencji](#), gdzie znalazły się: [program ramowy](#), [program szczegółowy](#), [książka abstraktów](#), [lista posterów](#).

Wykłady plenarne, które odbyły się 6 lutego, były transmitowane na żywo w mediach społecznościowych – wskaźnik zasięgu relacji na profilu na Facebooku wyniósł 2285. Relacja została udostępniona 25 razy i znalazło się pod nią 12 komentarzy oraz 39 reakcji.

Pakt dla Mokradeł zorganizowali: Piotr Chibowski, Ewa Jabłońska, Wiktor Kotowski, Monika Łaskawska-Wolszczak.

Letnia Szkoła Bagienna

Projekt edukacyjny "**Letnia szkoła ochrony i restytucji bagien**" – szkolenie terenowe, nazywany w skrócie Letnią Szkołą Bagienną, został sfinansowany ze środków Funduszu Klimatycznego Republiki Federalnej Niemiec, reprezentowanej przez Federalne Ministerstwo Spraw Zagranicznych, działające za pośrednictwem Ambasady Republiki Federalnej Niemiec w Warszawie.

Celem projektu było zwiększenie liczby specjalistów terenowych w zakresie praktyki oraz planowania ochrony i restytucji torfowisk. Szkolenie miało formę 7-dniowego wyjazdu terenowego w dniach 10–16 lipca 2023 roku i zostało przeprowadzone przez 5 naukowców i praktyków, najwyższej klasy specjalistów zajmujących się ochroną i restytucją mokradeł. Do udziału w projekcie zaprosiliśmy 21 osób pracujących w organizacjach pozarządowych i administracji publicznej, które na co dzień zajmują się praktyką i planowaniem ochrony przyrody. Uczestnicy szkolenia zostali wyłonieni spośród nadesłanych zgłoszeń: [ogłoszenie o naborze do pierwszej edycji Letniej Szkoły Bagienniej](#).

W trakcie wyjazdu uczestnicy mogli rozwinąć i pogłębić swoją wiedzę w zakresie funkcjonowania ekosystemów mokradłowych, ich roli w kształtowaniu klimatu, biologii i ekologii związanych z nimi gatunków roślin i zwierząt, a także poznać przyczyny ich degradacji i zrozumieć jej skutki. Uczestnicy szkolenia zapoznali się z metodami ochrony i restytucji ekosystemów bagiennych oraz uwarunkowaniami ich wdrażania. W trakcie kursu poruszaliśmy także kwestie otoczenia społeczno-ekonomiczno-prawnego jako czynnika wpływającego na degradację ekosystemów torfowiskowych, ale również kształtującego podejście do ochrony i odtwarzania bagien. Spotykaliśmy się z zarządcami obszarów chronionych i osobami odpowiedzialnymi za realizację programów czynnej ochrony. Odwiedziliśmy kopalnię torfu należąca do największej w Polsce firmy produkującej oparte na

torfie podłoża ogrodnicze i okrywy do hodowli pieczarek, a także porozmawialiśmy z Prezesem Zarządu Związku Pracodawców "Polski Torf".

Szkolenie było okazją do sieciowania naukowców, przyrodników i urzędników, wymiany wiedzy i doświadczeń oraz poznania różnych punktów widzenia, co powinno ułatwić uczestnikom współpracę na rzecz ochrony i restytucji mokradeł.

Prowadzący: Wiktor Kotowski, Łukasz Kozub, Paweł Pawlaczyk, Michał Korniluk, Ilona Biedroń (więcej informacji o prowadzących na [stronie projektu](#)).

Uczestnicy: Wśród 21 uczestników szkolenia znalazło się siedem przedstawicielek i dwóch przedstawicieli organizacji pozarządowych (Centrum Ochrony Mokradeł, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Fundacja WWF Polska, Towarzystwo Przyrodnicze ALAUDA, Greifswald Moor Centrum i Forest Working Group z Białorusi), trzy naukowczynie (SGGW, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), z czego dwie pracują także w organizacjach pozarządowych, sześciu pracowników i jedna pracowniczka Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, realizujących największy jak dotąd projekt ochrony terenów podmokłych w Polsce [Wetlands Green Life](#), jedna pracowniczka Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, jedna pracowniczka Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Krakowie, jeden pracownik Lasów Państwowych oraz jedna przedsiębiorczyni oceniająca wpływ inwestycji na środowisko i prowadząca działalność związaną z edukacją przyrodniczą.

Wnioski z licznych dyskusji toczących się w trakcie Letniej Szkoły Bagiennnej i dotyczących m.in. właściwego opisu i klasyfikacji zdegradowanych ekosystemów mokradłowych, konsekwencji błędnej diagnozy stanu siedliska przyrodniczego i dopasowania odpowiednich działań ochronnych, podsumowaliśmy we wnioskach praktycznych ze szkolenia:

[Letnia Szkoła Bagienna 2023 – wnioski praktyczne](#)

Liczenie żurawi w Mazowieckim Parku Krajobrazowym

XV Akcja Liczenia Żurawi w Mazowieckim Parku Krajobrazowym (MPK) odbyła się w sobotę 25 marca i po raz kolejny zorganizował ją wolontaryjnie Michał Kryciński. Poniżej zamieszczamy relację Michała z akcji.

Zaobserwowaliśmy 16 par lęgowych żurawi – 10 z nich w zachodniej części MPK, na terenie ostoi Całowanie, oraz 6 we wschodniej części – w ostoi Bagna Celestynowskie. To wynik identyczny jak przed rokiem. W pewnym uproszczeniu można stwierdzić, że odzwierciedla

on obserwowany w ogólnopolskim monitoringu trend stabilizacji liczebności populacji żurawia. [Mapa](#) z rozmieszczeniem przybliżonych lokalizacji stanowisk lęgowych.

Oprócz 16 par lęgowych słyszeliśmy lub widzieliśmy jeszcze 10 osobników o niepotwierdzonej lęgowości – osobniki pojedyncze lub nie wykazujące zachowań godowych – śpiewu w duecie.

Z drugiej strony kilkoro z nas odniosło wrażenie, że "żurawi było jakby mniej niż przed rokiem". Były mniej aktywne, cichsze, bardziej dostojne niż rozkrzyczane, mniej obecne. Było nas w tym roku 59 osób, czyli tyle co dwa lata temu, a wtedy ustanowiliśmy rekord 24 par lęgowych. Rok temu żurawie liczyły 42 osoby, a więc mniej punktów nasłuchowych było obsadzonych, a mimo to osiągnęliśmy ten sam co teraz rezultat 16 par lęgowych. Dlaczego w tym roku było więc nieco słabiej? Główny powód widzę w terminie badań. Co roku staram się znaleźć kompromis pomiędzy efektywnością liczeń a przyjemnością i komfortem osób liczących. W 2022 roku liczyliśmy na mrozie, a był to 12 marca. W tym roku akcja odbyła się 25 marca i w dużo cieplejszy poranek. Nasz komfort był więc większy, ale wygląda na to, że nieco spóźniliśmy się na sezonowy pik aktywności głosowej żurawi. Co ciekawe oficjalna metodyka GIOŚ mówi tak: "na południu, zachodzie i w centrum kraju kontrole należy przeprowadzić pomiędzy 15 marca a 5 kwietnia, a na północy i wschodzie pomiędzy 20 marca a 10 kwietnia. Kontrole przeprowadzone na początku wskazanych okresów są najbardziej efektywne. W sezonach z wczesną i ciepłą wiosną dopuszczalne jest rozpoczęcie kontroli 5 dni przed wskazanymi terminami". Wybrany w tym roku 25 marca wydaje się więc niemal optymalnym terminem, nawet przy założeniu, że MPK to bardziej centrum niż wschód. Natomiast 12 marca nieco przedwczesnym. Nasze wyniki i obserwacje wskazują jednak na to, że żurawie coraz wcześniej rozpoczynają okres lęgowy. To powinno być naturalną konsekwencją coraz częstszych przypadków zimowania żurawi w Polsce. Cytowany podręcznik metodyczny został wydany w 2015 roku i można przypuszczać, że przez 8 lat zdążył się zdezaktualizować. Zmiany klimatyczne i idące za nimi zmiany zachowania żurawi i innych gatunków są bardzo dynamiczne, żeby nie powiedzieć gwałtowne. Pocieszająca jest w tym plastyczność żurawia. Podręcznik nie nadaża, ale same ptaki i owszem.

Jak zawsze, prócz cudownych porannych widoków, udało się nam zaobserwować niezliczone ilości zwierząt: saren, łosi, a przede wszystkim ptasiej drobnicy. Były oznaki trwającego okresu ptasich wędrówek – drożdżiki (te ptaki są lęgowe dalej na północy, a przez Mazowsze tylko przelatują). Były pokrzywnice, też obserwowane głównie w trakcie wędrówek. Był

i rarytas – mewa białogłowa, której mamy w Polsce zaledwie kilkaset par. O wiosnie chyba najdobitniej, prócz grzejącego słońca, a potem burzy gradowej, świadczył śpiew lerki (taki leśny skowronek), tokujący kszyk (wydaje "głos" furkoczącymi piórami w locie) i gody niebieskich [żab moczarowych](#).

Wystawa Chrońmy Mokradła

W kwietniu 2023 roku wystawa [Chrońmy Mokradła!](#) odwiedziła XVI Liceum Ogólnokształcące z oddziałami dwujęzycznymi im. Sempołowskiej w Warszawie. Wykład z okazji otwarcia wystawy poprowadziła Paulina Dzierża.

Pod koniec maja prosto z korytarzy szkolnych wystawa powędrowała do Działdowskiego Centrum Edukacji Ekologicznej, gdzie m.in. 5 czerwca wzięła gościnnie udział w konferencji ekologicznej pt. [Gospodarka odpadami komunalnymi](#), zorganizowanej przez DCEE we współpracy z Ekologicznym Związkiem Gmin „Działdowszczyzna” dla uczniów V klasy Szkoły Podstawowej im. ks. Stefana Wincentego Frelichowskiego z Oddziałami Integracyjnymi w Turzy Wielkiej (Gazeta Olsztyńska: [Rozmawiali o mokradłach i ich roli w przyrodzie](#)).

Następnie wystawa przeniosła się do jednego z działdowskich liceów, by wraz z końcem roku szkolnego powrócić na korytarze Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz do siedziby Stowarzyszenia, gdzie tradycyjnie odpoczywa pomiędzy podróżami.

Broszury edukacyjne

Broszura [Torfowiska w krajobrazie rolniczym. Nowe perspektywy](#) została stworzona w ramach współpracy z European Climate Foundation. Paweł Jowik i Ola Leszczyńska opracowali tę 16-stronicową książeczkę specjalnie z myślą o rolnikach użytkujących łąki powstałe na osuszonych torfowiskach. Dzięki broszurze rolnicy mogą dowiedzieć się więcej o torfowiskach i potrzebie ich ochrony, rolnictwie bagiennym, a także zapoznać się z założeniami programu, w ramach którego właściciele gruntów torfowych, którzy zgodzą się na realizację projektu ponownego uwodnienia torfowisk na

swoich działkach, mogą czerpać zyski finansowe w ramach corocznych dotacji pochodzących ze sprzedaży tzw. kredytów węglowych, czyli niewyemitowanych ton CO₂. Broszura została wydrukowana w liczbie 2.000 egzemplarzy i rozesłana m.in. do ośrodków doradztwa rolniczego. To bardzo przystępny materiał edukacyjny, który przydaje nam się podczas seminariów i spotkań z rolnikami. W wersji PDF można ją znaleźć na naszej [stronie](#). Post na Facebooku informujący o powstaniu broszury [Co najmniej 85% torfowisk w Polsce zostało osuszonych, z czego większość stanowi obecnie grunty rolne](#) miał wskaźnik zasięgu równy 7.262, a 47 osób udostępniło go dalej.

Publikacja [Nasze mokradła. Znaczenie torfowisk w ochronie klimatu](#) (ta mała książeczka posiada swój numer ISBN) powstała dzięki współpracy Centrum Ochrony Mokradeł z Welskim Parkiem Krajobrazowym. Autorami broszury są Magdalena Suchora i Wiktor Kotowski. Naszym wspólnym celem było wyjaśnienie zagadki wyjątkowości torfowisk jako regulatorów klimatu.

Wydawnictwo jest bezpłatne. Można zapoznać się z nim [online](#), ale również otrzymać wersję drukowaną w siedzibie Centrum Ochrony Mokradeł w budynku CNBCh UW w Warszawie oraz w siedzibie Welskiego Parku Krajobrazowego w Jeleniu. Publikacja jest też dystrybuowana w instytucjach publicznych na terenie Welskiego PK (urzędy gmin, biblioteki itp.). Publikacja została wydana w ramach projektu pn. [Mokradła jako regulatory klimatu](#) realizowanego przez Welski Park Krajobrazowy dzięki dofinansowaniu ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z Programu Regionalnego Wsparcia Edukacji Ekologicznej.

Filmy, artykuły, wywiady, publikacje i wystąpienia popularyzujące wiedzę o mokradłach

- **styczeń:** [Dlaczego należy chronić mokradła?](#) Wiktor Kotowski wystąpił w cyklu podcastów w ramach współpracy z WWF Polska
- **17 stycznia:** artykuł [Ekspert: przywrócenie funkcji torfowisk w obiegu wody wymaga działań na dużą skalę](#) w serwisie Nauka w Polsce na podstawie wywiadu z Łukaszem Kozubem

- **21 stycznia:** wywiad z Wiktorem Kotowskim w [Radiu Luz – Na Synapsach](#)
- **23 stycznia:** wywiad z Wiktorem Kotowskim [Razem dla dzikiej przyrody](#) w audycji Pierwsze Śniadanie w TOK-u
- **1 lutego:** rozmowa z Moniką Łaskawską-Wolszczak i Wiktorem Kotowskim w [radiu RDC](#) na temat Światowego Dnia Mokradeł i konferencji Pakt dla Mokradeł
- **2 lutego:** w ramach obchodów Światowego Dnia Mokradeł w Oddziale Mazowieckiego Muzeum w Płocku – Skansenie Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiącheminie Polskim Magdalena Siemaszko wygłosiła edukacyjny wykład o ochronie mokradeł i opowiedziała o projekcie Pamiętamy o Mokradłach
- **3 lutego:** artykuł Szymona Bujalskiego [Mokradła dla klimatu są ważniejsze niż lasy. A usuwamy je znacznie szybciej](#) oparty na danych Centrum Ochrony Mokradeł opublikowany na portalu Ziemia na Rozdrożu
- **4 lutego:** Wiktor Kotowski i Magdalena Siemaszko w audycji Weekend Radia TOK FM [Już czas na przywrócenie mokradeł!](#)
- **8 lutego:** artykuł w Gazecie Wyborczej [Ratujmy mokradła, póki jeszcze są – apelują naukowcy. Tam przechowuje się dwa razy więcej węgla niż w lasach](#) na podstawie rozmowy z Wiktorem Kotowskim oraz deklaracji konferencji Pakt dla Mokradeł
- **8 lutego:** [Naukowcy, praktycy ochrony i inni eksperci – o potrzebie ochrony bagien i mokradeł](#) – artykuł w portalu Nauka w Polsce
- **14 lutego:** artykuł w Kurierze Bytowskim na temat konferencji [Pakt dla Mokradeł i zagadnień ochrony i odtwarzania mokradeł](#)
- **25–26 lutego:** Piotr Chibowski, Magdalena Siemaszko i Ola Leszczyńska uczestniczyły w spotkaniu osób i organizacji zaangażowanych w ochronę mokradeł Polesia Lubelskiego
- **27 lutego:** wywiad z Wiktorem Kotowskim pt. [Woda na młyn Konfederacji: Unia chce zatopić polskich rolników](#) w Gazecie Wyborczej
- **6 marca:** rozmowa o mokradłach, w tym także tych miejskich, którą Wiktor Bochenek z Architektura i Biznes przeprowadził z Magdą Galus: [Czy bagna mogą nas uratować? Odpowiada dyrektorka Centrum Ochrony Mokradeł](#)
- **7 marca:** artykuł w Gazecie Wyborczej (na podstawie rozmowy z Wiktorem Kotowskim) pt. [Ministerstwo Rolnictwa przygotowało bubel prawny. Mokradła w Polsce zagrożone](#) na temat wadliwych zapisów w projekcie Planu Strategicznego WPR

- **15 marca:** Wiktor Kotowski uczestniczył jako zaproszony ekspert w [Okrągłym Stole na temat Wody](#) zorganizowanym przez partię Polska 2050
- **20 marca:** Wiktor Kotowski wystąpił na Szkolnej Konferencji Klimatycznej we Wrocławiu z wykładem pt. [Czy bagna nas uratują? Znaczenie odtwarzania mokradel w mitygacji zmian klimatu](#)
- **22 marca:** Ilona Biedroń uczestniczyła w [debacie eksperckiej w ramach III Wodnego Okrągłego Stołu dot. zarządzania wodą w sytuacjach kryzysowych](#)
- **26 marca:** [Ambasador Bagien – rozmowa ze Sławomirem Łotyszem](#) w Dwutygodniku
- **1 maja:** [Zaleją setki tysięcy hektarów ziemi? „Społeczeństwo musi się zrzucić na rekompensaty dla rolników”](#) – wywiad z Wiktorem Kotowskim w Tygodniku Wprost
- **3 maja:** wywiad z Wiktorem Kotowskim pt. [Z mokradel mogłyby być dumne lokalne społeczności. "Oby nie stały się elementem wojny pomiędzy PO i PiS"](#) w Gazecie Wyborczej
- **15 kwietnia:** [Najpiękniejsze polskie bagna. Zachwyćmy się nimi](#) – artykuł w Newsweeku na podstawie rozmowy z Wiktorem Kotowskim
- **15 maja:** Aleksandra Leszczyńska i Wiktor Kotowski poprowadzili webinar **Wiarygodny offset** dla Forum Odpowiedzialnego Biznesu
- **3 czerwca:** wywiad z Iloną Biedroń [Jak \(nie\) walczymy z suszą, skutecznie pozbawiając się wody \[OPRYSZEK\]](#) w OKO.press
- **3 czerwca:** wywiad z Iloną Biedroń w Nauka w Polsce [Ekspertka: by poprawić stan wód, konieczne jest zwiększenie różnorodności biologicznej torfowisk](#)
- **13 czerwca:** Wiktor Kotowski był gościem [85. spotkania Klubu Myśli Ekologicznej w Śląskim Ogrodzie Botanicznym w Mikołowie](#)
- **15 czerwca:** artykuł [Bagno Wizna – jak gospodarować wodą na obszarze Natura 2000 Bagno Wizna](#) w portalu Wodne Sprawy, opisujące m.in. skutki interwencji Centrum Ochrony Mokradel (i innych organizacji) w RDOŚ Białystok
- **19 czerwca:** prelekcja Ilony Biedroń pt. [Easier to damage than to restore. The essence of wetlands restoration](#). Perspektywy Women In Tech Summit
- **20 czerwca:** wykład pt. [Rola ochrony terenów podmokłych w miastach](#) podczas Konferencji Zielona Retencja zorganizowanej przez Wody Gdańskie

- **29 czerwca:** [Grochów szczęśliwy – spotkanie z Agnieszką Kowalską i Magdą Galus](#) – rozmowa o przyrodzie w miastach, miejskich mokradłach i Zakolu Wawerskim
- **29 czerwca:** w Konstancinie-Jeziornie odbyło się [Święto Wody](#) zorganizowane przez Daniela Petryczkiewicza przy wsparciu Centrum Ochrony Mokradeł
- **30 czerwca:** współpraca z **festiwalem Rock na Bagnie** (Goniądz), w tym zrzutka [Zabagniamy](#) oraz wystąpienie Wiktora Kotowskiego ze sceny festiwalowej
- **12 lipca:** Wiktor Kotowski wystąpił w [Krótkim Filmie o Wodzie](#) Dyby Lach i Adama Lacha
- **14 lipca:** [Zmiany klimatyczne wpływają na suszę, ale wody pozbawiają nas też decyzje władz, które są przed nami ukrywane](#) – powołujący się na dane Centrum Ochrony Mokradeł i rozmowę z Wiktorem Kotowskim wywiad Jana Mencwela w portalu Zawsze Pomorze
- **27 lipca:** artykuł Ilony Biedroń [WaterLANDS – nominacja do Polskiej Nagrody Inteligentnego Rozwoju 2023](#) w magazynie Wodne Sprawy
- **8 sierpnia:** na podstawie materiału dostarczonego przez Ilonę Biedroń do Redakcji Teraz Środowisko powstał materiał [Mokradła projektem przyszłości? Polacy dzielą się 20-letnim doświadczeniem m.in. z Irlandią](#)
- **12 sierpnia:** rozmowa z Wiktorem Kotowskim w ramach [Olsztyn Green Festival 2023](#)
- **19 sierpnia:** wywiad z Wiktorem Kotowskim [Bagna: nie ma na Ziemi bardziej efektywnego pochłaniacza dwutlenku węgla](#) w Tygodniku Powszechnym
- **27 sierpnia:** [Na początku było błoto. Dlaczego powinniśmy chronić mokradła?](#) przedruk wywiadu Pawła Średzińskiego z Wiktorem Kotowskim w portalu OKO.Press
- **4 września:** Ilona Biedroń wzięła udział w [debacie dot. renaturyzacji mokradeł podczas Kongresu Wodnego](#) zorganizowanej przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie
- **8 września:** Ilona Biedroń wygłosiła referat **Problemy Odry to problemy jej dorzecza** podczas międzynarodowej konferencji Przyszłość Odry w Criewen, Niemcy
- **wrzesień:** Ilona Biedroń wystąpiła w reportażu Lokalne Partnerstwa ds. Wody MODR Karniowice – odcinek pt. [Torf czy kompost, a może poferment z biogazowni?](#) wyemitowany został na antenie TVP3 Kraków
- **11 października:** Ilona Biedroń poprowadziła wykład podczas XXXI Szkoły Gospodarki Wodnej pt. [Renaturyzacja mokradeł – wyzwanie dla Polski i Europy](#)

- **15 października:** artykuł Tomasza Borejzy – wywiad z Wiktorem Kotowskim pt. [Zniszczyliśmy mokradła, bo bobry nie mogą wystawiać faktur](#) w Smoglabie i portalu Onet.pl
- **7 listopada:** wywiad z Wiktorem Kotowskim w podcaście Pauliny Wilk “Lepszy klimat” pt. [Torfowiska, bagna, mokradła – dlaczego są ważniejsze, niż może się wydawać?](#)
- **14–18 listopada:** premiera filmów opisujących współpracę Centrum Ochrony Mokradeł z firmą Cumulus nad [Rospudą](#) i na [Wilczym Bagnie](#)
- **17 listopada:** artykuł Daniela Petryczkiewicza (na podstawie wywiadu z Wiktorem Kotowskim) pt. [Pokochać bagna. Przewodnik dla początkujących i zaawansowanych](#) w Krytyce Politycznej
- **29 listopada:** w związku z planowanym projektem ponownego uwodnienia torfowisk nad jeziorem Łuknajno zorganizowaliśmy **seminarium w Mazurskim Centrum Bioróżnorodności i Edukacji “Kumak” w Urwitalcie** (linki do prezentacji i nagrań z wykładów znajdują się w części: [Działania zmierzające do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych z osuszonych torfowisk](#))
- **5 grudnia:** artykuł Jacka Pietrusiaka (Fundacja Wspomagania Wsi) [Czy na bagnie można zarobić?](#) na podstawie wypowiedzi Wiktora Kotowskiego i Oli Leszczyńskiej w portalu Witryna Wiejska
- **13 grudnia:** [O co chodzi z bagnami i torfowiskami w umowie koalicyjnej?](#) – wydarzenie Centrum Ochrony Mokradeł dla dziennikarzy z wykładem Wiktora Kotowskiego
- **14 grudnia:** artykuł [Przywrócić nawodnienie, odnowić bagna. Oczekiwania Centrum Ochrony Mokradeł](#) w portalu Teraz Środowisko
- **15 grudnia:** Gazeta.pl: [Liczą, że rząd Tuska nie rzucił słów na wiatr. O co chodzi z mokradłami w umowie nowej koalicji](#) – artykuł na podstawie materiałów Centrum Ochrony Mokradeł i wywiadu z Wiktorem Kotowskim
- **15 grudnia:** artykuł Daniela Petryczkiewicza [O co chodzi z bagnami i torfowiskami w umowie koalicyjnej?](#) na podstawie materiałów Centrum Ochrony Mokradeł i wystąpienia Wiktora Kotowskiego
- **19 grudnia:** [Czas mokradeł. Nauczmy się je ratować, bo na osuszaniu tracimy](#) artykuł na podstawie wywiadu z Wiktorem Kotowskim w OKO.Press

Inne:

- **Bagno.** Eksperyment edukacyjny przygotowany przez Ewę Jabłońską w ramach projektu realizowanego w 2023 roku przez Stowarzyszenie 515 – organizację pozarządową działającą na 515. kilometrze rzeki Odry; sfinansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię z Funduszy EOG w ramach Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny, <https://podprad.edu.pl/>
- Rozdział *Granica III. Woda. Zniszczyliśmy mokradła. Rozmowa z Wiktorem Kotowskim* w książce Tomasza Borejzy [Odwołać katastrofę. Rozmowy o klimacie, buncie i przyszłości Polski](#)
- Książka Pawła Średzińskiego [Rzeki. Opowieści z Mezopotamii, krainy między Biebrzą i Narwią leżącej, spisywane podczas wędrówek dolinami rzek znanych, jak Biebrza i Narew, i zapomnianych, jak Brzozówka, Czarna, Jaskranka, Kamienna, Krzemiańska, Kumiałka, Nereśl, Niedźwiedzica, Nurka, Sidra oraz rzeka Supraśl, ku pamięci, że woda to życie...](#), m.in. z rozmową z Wiktorem Kotowskim o Bagnach Biebrzańskich
- Książka Jana Mencwela [Hydrozagadka. Kto zabiera polską wodę i jak ją odzyskać](#) z wykorzystaniem rozmów z Wiktorem Kotowskim
- Książka pt. [Jaka przyszłość Polesia? Górnictwo, przyroda, zrównoważony rozwój.](#) Autorem rozdziału pt. *Eksploatacja złóż węgla a najcenniejsze środowiska przyrodnicze Polesia* jest Piotr Chibowski

3. CZYNNA OCHRONA PRZYRODY I DZIAŁANIA Z UDZIAŁEM WOLONTARIUSZY

W roku 2023 roku zrealizowaliśmy znacznie więcej akcji działań ochrony czynnej z udziałem wolontariuszy, niż w latach poprzednich. Chroniliśmy murawy kserotermiczne na Górze Sosnówce koło Chęcina, a także na Górze Zamkowej i w zespole przyrodniczo-krajobrazowym Głogi w Mielniku, wykosiliśmy mechowisko nad jeziorem Zelwa na Suwalszczyźnie, a także przeprowadziliśmy akcję tamowania rowu na Wilczym Bagnie. Działania związane z pracą wolontariuszy przy ochronie czynnej koordynowali Magda Galus, Łukasz Kozub i Jan Kucharzyk.

Murawa kserotermiczna na Górze Sosnówce k. Chęciny

Stowarzyszenie dzierżawi od Skarbu Państwa działkę o powierzchni ponad 4 ha, położoną na terenie miasta Chęciny, w Górach Świętokrzyskich. Ponad 2 ha zajmują jedne z najlepiej zachowanych w regionie muraw kserotermicznych. W ich obrębie występuje, prawdopodobnie czwarta pod względem liczebności w kraju, populacja wyjątkowo rzadkiego i zanikającego storczyka drobnokwiatowego. W roku 2023, jak co roku, została tam zorganizowana weekendowa akcja ochrony czynnej. Odbyła się ona w dniach 17–19 marca. W trakcie pierwszego dnia działania prowadzili pracownicy firmy VELUX w ramach wolontariatu pracowniczego (był to pierwszy taki wolontariat w historii Stowarzyszenia), natomiast w sobotę i niedzielę w akcji wzięło udział 18 wolontariuszy Centrum Ochrony Mokradeł (w większości stali uczestnicy akcji czynnej ochrony przyrody, ale także osoby dotąd nie zaangażowane w działania Stowarzyszenia). W trakcie prac skupiliśmy się na wykaszaniu muraw oraz wygrabianiu (także z fragmentów nieskoszonych) martwej materii organicznej.

Murawy kserotermiczne w Mielniku

W 2023 roku zorganizowaliśmy dwie akcje czynnej ochrony muraw w Mielniku.

Podczas wiosennego odkrzaczania **Góry Zamkowej** (27–30 kwietnia) kontynuowaliśmy usuwanie gęstych zakrzaczeń prowadzone przez nas od jesieni 2021 roku. W odkrzaczaniu murawy wzięło udział 14 wolontariuszy. Troje z nich było z nami na akcji pierwszy raz ([relacja zdjęciowa](#)).

Podczas akcji jesiennej (7–10 września) wykosiliśmy niedojady po wypasie owiec na murawie w **zespole przyrodniczo-krajobrazowym Głogi**. W akcji wzięło udział 18 wolontariuszy, w tym sześcioro po raz pierwszy ([relacja zdjęciowa](#)).

Gmina Mielnik po raz kolejny wsparła nasze działania ochrony czynnej bezpłatnie udostępniając nam domki letniskowe w samorządowym ośrodku wypoczynkowym oraz usuwając zgromadzoną po akcji biomasę i zebrane śmieci.

Mechowisko w Zelwie

W dniach od 28 września do 1 października zorganizowaliśmy po raz pierwszy akcję czynnej ochrony mechowiska nad jeziorem Zelwa, będącego siedliskiem dla tak rzadkich gatunków, jak objęte ochroną ścisłą mchy: skorpionowiec brunatnawy (*Scorpidium scorpioides*)

i mokradłosz żmijowaty (*Pseudocalliergon trifarium*) czy chroniony również prawem unijnym w ramach Dyrektywy Siedliskowej storczyk lipiennik Loesela (*Liparis loeselii*). Na miejsce akcji docieraliśmy wypożyczoną łódką i wplaw, podziwiając po drodze prześlicznej urody łąki ramienicowe jeziora Zelwa. W akcji wzięło udział 12 wolontariuszy (czworo z nich czynnie chroniło z nami przyrodę po raz pierwszy). Wykosiliśmy trzcinę, usunęliśmy zarośla wierzbowe, zebraliśmy martwą biomasę i usunęliśmy ją z mechowiska – a wszystko to szybciej, niż ktokolwiek z nas przewidywał. Po raz pierwszy w historii działań czynnej ochrony przyrody z udziałem wolontariuszy organizowanych przez Stowarzyszenie, skończyliśmy pracę przed czasem i ostatni dzień wyjazdu mogliśmy przeznaczyć na relaks – zwiedzanie okolicy (murawy ciepłolubne i mechowisko w Berżnikach), a także na pływanie w otoczonym lasem i torfowiskiem przejściowym jeziorze dystroficznym, czyli tzw. sucharku.

Wilcze Bagno

Pod koniec roku 2023 zorganizowaliśmy akcję tamowania rowu osuszającego Wilcze Bagno. Takie działanie było możliwe dzięki temu, że w maju, w ramach naszego programu [Wrzucić pieniądze w błoto!](#) i związanej z nim akcji [Save the Swamps](#), zorganizowanej we współpracy z firmą Cumulus (więcej w części [Współpraca z firmą Cumulus](#)), kupiliśmy 10,5 ha torfowiska na Wilczym Bagnie, położonym w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego, koło wsi Jastrzębna Druga.

Wilcze Bagno zostało pocięte rowami melioracyjnymi w latach 70. XX wieku i do dzisiaj trwa jego osuszanie. Rolnicy zaprzestali działalności na części obszaru, a gdzieś tam wprowadziły się bobry, które ponownie zabagniają ten teren.

Przez nasze działki ze wschodu na zachód przepływa przekształcona w rów melioracyjny rzeczka Lebedzianka, która jest już w kilku miejscach przetamowana przez bobry, dzięki czemu woda w niej utrzymuje się przez cały rok. Drugi rów, znacznie mniejszy, płytszy i przebiegający z północy na południe, do naszej akcji nie nosił jeszcze żadnych oznak działalności bobrów i, chociaż wokół rowu widoczne były ślady stojącej tam wiosną wody, latem zupełnie wysychał, a wraz z nim torfowisko.

W trakcie akcji grupa 11 wolontariuszy (sześćcioro z nich działało z nami po raz pierwszy), zainspirowana działalnością bobrów, zbudowała z lokalnie dostępnych materiałów (gałęzi, martwego drewna, trzciny, turzyc i murszu) tamę à la bobrową, która powinna spowolnić odpływ wody z torfowiska.

W organizacji akcji pomógł nam Daniel Petryczkiewicz, Opiekun rzeki Małej, który uczestniczył w naszym projekcie [Pamiętajmy o Mokradłach](#) (więcej w części [Pamiętajmy o Mokradłach](#)) i własnoręcznie odbudował dwie bobrowe tamy, częściowo zniszczone na skutek przekopania Małej, przywrócił rozlewisko i swoimi działaniami zachęcił bobry do powrotu na porzuconą przez nie rzekę. Danielowi zawdzięczamy również [relację zdjęciową z akcji](#).

4. REALIZOWANE PROJEKTY

Pamiętajmy o Mokradłach

Na początku 2023 roku zrealizowana została ostatnia część projektu Pamiętajmy o Mokradłach, w ramach przedłużenia działań do marca 2023 roku. Wszystkie szczegółowe raporty, relacje, materiały itd. są dostępne na stronie internetowej projektu: <https://pamietajmy.bagna.pl/>, a wszystkie działania i efekty są szczegółowo opisane w sprawozdaniu końcowym z projektu złożonym w kwietniu. Projekt został rozliczony, przeszedł weryfikację końcową i został formalnie zakończony. Nieformalne działania w ramach lokalnej współpracy i wspierania Opiekunów i Opiekunek były częściowo kontynuowane wolontaryjnie, już po zakończeniu projektu.

W ciągu 3 miesięcy (od stycznia do marca) odbyły się głównie działania podsumowujące i domykające projekt, w tym 3 lokalne spotkania kończące projekt, oraz kontynuacja szerszej współpracy z Opiekun(k)ami w konkretnych lokalizacjach, a także działania promocyjno-informacyjno-edukacyjne.

- **Ośno Lubuskie**

W styczniu kontynuowaliśmy wsparcie administracyjne, merytoryczne i prawne, analizując dokumenty z postępowań, korespondencję władz, mieszkańców, zaskarżenia i składając wnioski dotyczące kolejnych szkodliwych inwestycji do Burmistrza, RDOŚ, Inspektoratu Budowlanego i Starostwa, oparte na wcześniejszych analizach merytorycznych oraz korzystając z pomocy prawnika. W marcu odbyło się spotkanie podsumowujące działania projektowe w Ośnie, w Domu Kultury oraz w terenie, z wykładem Wiktora Kotowskiego oraz spacerem sensorycznym prowadzonym przez Olę Roszkowka, a przede wszystkim dyskusją nad dalszymi planami i przyszłością ośniańskiej wody. Efektem są m.in. przedstawione społeczności rekomendacje ekspertów. Spotkanie pokazało też, że od czasu rozpoczęcia

projektu społeczność działaczek w Ośnie powiększyła się i skonsolidowała – zamiast 4 osób, w dyskusji wzięło udział kilkanaście, a dwie wcześniej skłócone inicjatywy zaczęły ściślej współpracować.

- **Siemichocze**

W marcu, w efekcie przeciągającej się procedury administracyjnej, dostaliśmy informację o wygranej walce – Samorządowe Kolegium Odwoławcze oraz RDOŚ w Białymstoku uchyliły wydanie decyzji środowiskowych umożliwiających budowę kurników, między innymi ze względu na zgromadzone wcześniej analizy przyrodnicze i składane przez nas wnioski i uwagi.

- **Polesie**

W marcu, w Muzeum – Zespole Synagogałnym we Włodawie, odbyło się spotkanie podsumowujące lokalną część projektu. Podczas spotkania odbyły się wykłady: Michała Pospiszyla oraz Magdaleny Suchory o badaniach historii środowiskowej i Mucharyńca, oraz społeczna debata o sytuacji Polesia, zagrożeniach i planach działań, a także pokaz filmu dokumentalnego [Woda nam łęgi zabrała](#), będącego efektem audiowizualnych poszukiwań i konstruowania narracji o poleskim Nadbużu. Obecność ponad kilkunastu zaangażowanych w działania osób, które poznały się podczas trwania projektu i skutecznie zsieciowały oraz aktywna rola opiekunów – Pawła Jowika i Edyty Gałan jako gospodarzy i prowadzących pokazała jak duże znaczenie miał projekt we wzmocnieniu lokalnej społeczności.

Zimą i wiosną kontynuowałyśmy też działania wsparciowe w ramach interwencji (rozpoczętej w listopadzie 2022) dotyczącej wycinki łęgów nad Bugiem (przy klasztorze w Jabłecznej, w Sobiborze i kolejnych lokalizacjach pod Włodawą). Uczestniczenie w procedurach administracyjnych zaskarżenia decyzji o wycince oraz próba wzbudzenia medialnego zainteresowania były później kontynuowane.

- **Czyże**

W dniu 10 lutego RDOŚ w Białymstoku wydał postanowienie odmowne w kwestii uzgodnienia warunków realizacji inwestycji (kopalni torfu). W marcu, w Świetlicy Wiejskiej w Gradocznie, która została w całości wypełniona publicznością (ponad 20 osób) we współpracy z Panią Sołtys zorganizowałyśmy spotkanie podsumowujące działania projektowe dot. łąk w Czyżach, które rozpoczęte zostało koncertem białych śpiewów znad Narwi

wykonanym przez zaproszoną grupę śpiewaczek z regionu. Zaprezentowaliśmy film dokumentalny “Bołoto czy Jama tu zostanie” w reż. Xawerego Deskura oraz raport z badań etnograficznych. Spotkanie uważamy za sukces – wzięły w nim udział lokalne działaczki i działacze, gospodarze, współpracujący eksperci, sąsiedzi – osoby w różnym wieku, Sołtyska oraz Radna. Rozgorzała gorąca dyskusja i długie rozmowy dot. kopalni, ale też szerszego kontekstu ochrony lokalnej przyrody i lokalnej polityki, została też ustalona strategia dalszych działań, m.in. związana z wykupem gruntów. Na spotkaniu zabrakło, niestety, grupy mieszkańców z innej, większej, a ważnej w kwestii terenów kopalni wsi Klejnik. Pierwotnie spotkanie było planowane w większej świetlicy w Klejnikach, ale tuż przed ustaloną datą, w ostatniej chwili, Wójt (przychylny kopalni) wycofał zgodę na wynajem na takie wydarzenie, powołując się na interes gminy. Mimo tych przeszkód i nagłej zmiany w mniejszej wsi Gradoczno była duża frekwencja i zaangażowanie i ostatecznie powstały ważne plany i sojusze.

- **Mała**

Niestety, pomimo deklaracji współpracy, obietnic i wielokrotnych rozmów, korespondencji oraz pisma złożonego przez Centrum Ochrony Mokradeł, Wody Polskie ostatecznie odmówiły przeznaczenia funduszy na dokonanie dogłębnej ekspertyzy hydrogeologicznej. Mieliśmy nadzieję, że w budżecie na 2023 rok zostanie to uwzględnione, ale ostatecznie na początku tego roku dostaliśmy odmowną odpowiedź. W związku z tym, po konsultacjach z Panią Sołtys zrezygnowaliśmy z organizowania drugiej części Okrągłego Stołu, którą pierwotnie planowaliśmy na wczesną wiosnę – nie widzieliśmy sensu w spotykaniu się bez spełnionych kolejnych kroków, pozwalających na dalsze rozmowy w społeczności, które nie zostaną uznane za obietnice bez pokrycia.

Kolejną ważną kwestią związaną z Małą i jej Opiekunem, Danielem Petryczkiewiczem, choć niebędącym bezpośrednio działaniem projektowym, jest wygrana walka o Łąki Oborskie (18.04.2023 – decyzja podjęta przez Radę Gminy).

W lutym rozpoczęliśmy współpracę z Romanem Kędziorą, nowym członkiem i wolontariuszem Centrum Ochrony Mokradeł, a z zawodu prawnikiem, który zgłosił się do nas z ofertą wsparcia procesów administracyjnych trwających w ramach projektu Pamiętajmy o Mokradałach. Roman podjął się analiz procesów w Ośnie, Czyżach i na Polesiu, udzielając porad tamtejszym Opiekun(k)om, pomagając w przygotowywaniu dokumentów i monitorując status prawny. Od tej pory, także po formalnym zakończeniu projektu współpracuje

z Opiekunami, wolontaryjnie wspierając wciąż toczące się procesy w Ośnie, Czyżach i na Polesiu.

W lutym w ramach konferencji Pakt dla Mokradeł (więcej w części **Konferencja Pakt dla Mokradeł**) odbyło się “centralne” podsumowanie projektu. W ramach pierwszego dnia otwartego koordynatorka projektu Magdalena Siemaszko zaprezentowała wykład podsumowujący działania projektowe, a także stronę internetową z mapą i archiwum – na sali było obecnych ponad 200 osób, a transmisja online wydarzenia była też dostępna w internecie. Ponadto, w kolejnych dniach konferencji, koordynatorka brała udział w sesjach, m.in. dotyczących zaangażowania społecznego w ochronę mokradeł, narzędzi pracy, a także budowania narracji, wnosząc przykłady z projektu jako ważne studia przypadku. Co ważne, z perspektywy projektu na żywo w konferencji uczestniczyło także dwoje Opiekunów: Justyna Jakubowska z Czyży oraz Daniel Petryczkiewicz z Małej, a także osoby współpracujące, m.in. zespół badawczy z Polesia. Podczas imprezy konferencyjnej, w ramach programu artystycznego zaprezentowałyśmy efekt projektowych poszukiwań audiowizualnych, w formie artystycznej projekcji ukazującej podwodną perspektywę.

Również w lutym, w ramach obchodów Światowego Dnia Mokradeł 2023 nad Wisłą, Magdalena Siemaszko wygłosiła wykład i opowiedziała o projekcie w Oddziale Mazowieckiego Muzeum w Płocku – Skansenie Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączemieniu Polskim. Wydarzenie cieszyło się dużą popularnością, wzięło w nim udział kilkadziesiąt osób w różnym wieku i z różnych grup społecznych – lokalni rolnicy, działaczki, właścicielki nadwodnych gruntów, młodzież z liceum, strażacy, przedstawiciele lokalnych władz itd.) – rozgorzała interesująca i ważna dla mieszkańców dyskusja o zrównoważonym zarządzaniu wodą i mokradłami.

Na koniec trwania projektu, w marcu i kwietniu koordynatorka projektu została także zaproszona do uczestniczenia w prowadzonym przez Fundację Batorego projekcie foresightowym “Horyzonty Transformacji”, gdzie miała okazję dzielić się refleksjami i przykładami z rozwiązań wypracowanych w projekcie.

WaterLANDS

W 2021 roku, Centrum Ochrony Mokradeł jako członek największego konsorcjum organizacji i instytucji chroniących bagna (łącznie 31 organizacji partnerskich z 14 krajów Europy), uzyskało dofinansowanie z programu Horyzont 2020 Europejski Zielony Ład na

realizację 5-letniego, międzynarodowego projektu [WaterLANDS: Naturalne magazyny węgla dla klimatu, ludzi i przyrody](#). Celem projektu jest zakrojona na szeroką skalę restytucja europejskich mokradeł.

Centrum Ochrony Mokradeł i Uniwersytet Warszawski są jedynymi polskimi partnerami projektu. Liderem projektu jest University College Dublin (UCD) z Irlandii, natomiast partnerzy reprezentują sektory: badawczy, przemysłowy, rządowy i non-profit.

Polska część projektu skupia się na zebraniu doświadczeń z projektów renaturyzacji torfowisk na Mazowszu i w Polsce północno-wschodniej. W ramach projektu Stowarzyszenie zajmuje się ekologicznymi i społecznymi uwarunkowaniami przywracania usług ekosystemowych mokradeł.

W 2023 roku prace w projekcie skupiły się na popularyzowaniu wiedzy w zakresie istotności mokradeł (w szczególności torfowisk) dla człowieka. Koordynatorka projektu, Ilona Biedroń, w ramach popularyzacji efektów projektu uczestniczyła w szeregu konferencji, debat i spotkań (szczegółowo w części **Filmy, artykuły, wywiady, publikacje i wystąpienia popularyzujące wiedzę o mokradłach**) nawiązując w swoich wystąpieniach do zasadniczych celów projektu i potrzeby szerokiego udziału społecznego przy podejmowaniu wyzwań dot. odtwarzania mokradeł, najlepiej w myśl zasady współtworzenia (ang. *co-creation*). W ciągu roku pojawiało się też kilka publikacji prasowych z tym związanych. Ostatnie dotyczyły wyróżnienia projektu WaterLANDS i [nominowania go do Polskiej Nagrody Inteligentnego Rozwoju 2023](#).

W ramach prac kameralnych Ilona Biedroń zajmowała się głównie zadaniem dotyczącym przeglądu dobrych praktyk i wytycznych z zakresu renaturyzacji mokradeł (WP5).

W dniach 24–28 kwietnia w stolicy Bułgarii odbyły się dwa spotkania wyjazdowe: Cross-Fertilization Workshop i General Assembly. Był to czas podsumowania pierwszego roku pracy i planowania najbliższych miesięcy, wspólnych dyskusji i zacieśniania relacji w międzynarodowych zespołach. Dwa pierwsze dni poświęcone zostały zajęciom warsztatowym, w których uczestniczyło 6 zespołów z tzw. *Action Sites* (Miejsc Akcji, w których planowana jest realizacja działań restytucyjnych w ramach projektu) i przedstawiciele 15 zespołów z tzw. *Knowledge Sites* (Miejsc Wiedzy, doświadczonych w podejmowaniu działań odtworzeniowych). Zapłodnienie krzyżowe, bo tak można przetłumaczyć frazę *Cross Fertilization*, bazowało na idei współtworzenia (*co-creation*), polegającej na połączeniu sił partnerów o różnym poziomie wiedzy i doświadczeniach w celu

zbudowania wspólnego zrozumienia lokalnych wartości i potrzeb oraz wspólnego, aktywnego zaprojektowania i wdrożenia projektu. W praktyce oznaczało to szereg dyskusji z przedstawicielami *Action Sites*, które miały na celu poznanie problemów tych miejsc i omówienie wyzwań, z jakimi muszą zmierzyć się zespoły do czasu zakończenia projektu w 2026 roku. Dwudniowe warsztaty doprowadziły do dopasowania do każdego z *Action Sites* dwóch partnerów z *Knowledge Sites*. Nasz zespół, doświadczony w budowaniu relacji ze społecznościami lokalnymi na Bagnie Całowanie i w Kampinoskim Parku Narodowym, wspierać będzie Irlandczyków realizujących projekt LIFE IP Wild Atlantic Nature. Nasze pierwsze wspólne działanie to konsultacje projektowanego planu restytucji ([relacja](#)).

W dniach 20–22 listopada odbyło się robocze spotkanie zespołów *Knowledge Sites* w Doñana Biological Reserve, w Hiszpanii. Warsztaty miały fundamentalne znaczenie dla opracowania ramowego narzędzia wspomagania decyzji ukierunkowanego na przywracanie funkcjonalności ekosystemów terenów podmokłych z uwzględnieniem ich środowiska społeczno-gospodarczego. Warsztaty polegały głównie na dostarczeniu wiedzy na temat całego procesu przywracania terenów podmokłych – podejścia, procedury i wyników – poprzez różne ćwiczenia grupowe.

Projekt fundraisingowy z FAOO

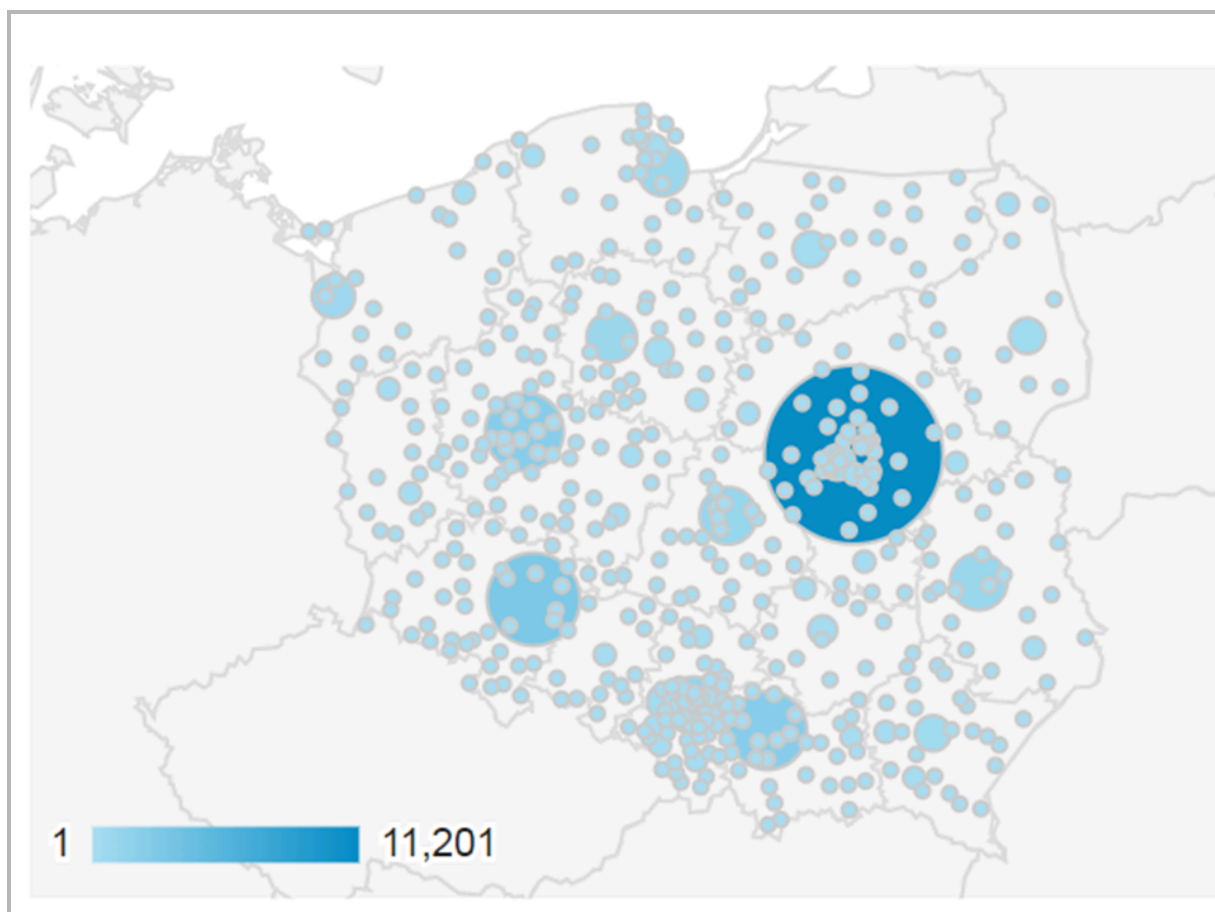
Centrum Ochrony Mokradeł udało się pozyskać niewielki grant z [FAOO](#) (Fundacja Akademia Organizacji Obywatelskich) na stworzenie budżetu na stronie internetowej [bagna.pl](#) w zakładce [Dorzuć się](#) do automatyzacji wpłat od darczyńców indywidualnych (możliwość płatności np. Blikiem, kartą). Po przekazaniu darowizny w wysokości min. 30 zł automatycznie otrzymuje się imienne zaświadczenie (dla siebie lub w prezencie dla innej osoby) na jednym z bagiennych wzorów. Planowane jest również uruchomienie płatności cyklicznych, np. comiesięcznych. Wszystkie środki pozyskane od darczyńców indywidualnych przeznaczone są na działania statutowe Stowarzyszenia.

5. SERWISY INTERNETOWE

Strona Bagna.pl

W 2023 roku, od stycznia do października stronę internetową [bagna.pl](#) odwiedziło 39 tys. użytkowników, z czego 22 tys. korzystało ze strony przy użyciu urządzeń mobilnych. W miesiącach listopad i grudzień ruch na stronie nie był monitorowany z przyczyn

technicznych. Najwięcej wizyt na stronie zarejestrowaliśmy w pierwszym półroczu, w tym standardowo przez kilka dni poprzedzających Światowy Dzień Mokradeł – ponad 400 użytkowników dziennie. Podobnie jak w zeszłym roku, 90% użytkowników stanowili użytkownicy nowi, zaś 10% użytkownicy powracający. Większość użytkowników wchodziła na stronę z lokalizacji w Polsce. Użytkownicy pochodzili z ponad 1000 miejscowości, najczęściej (podobnie jak w poprzednim roku) z Warszawy, Wrocławia, Poznania, Krakowa, Katowic, Łodzi, Lublina, Gdańska, a także z Bydgoszczy, Szczecina, Rzeszowa, Białegostoku, Pruszkowa, Gliwic, Olsztyna, Gdyni, Kielc, Torunia. Widać nasilającą się tendencję do większego udziału odbiorców z innych miejscowości niż Warszawa

Miejsca logowania użytkowników strony bagna.pl w okresie od stycznia do października 2023 roku w Polsce

Większość użytkowników ogląda stronę przez krótki czas – średni czas trwania sesji to 1 minuta. 78% użytkowników odnajdywało stronę poprzez wyszukiwanie (*organic search*), 3% – poprzez przekierowanie z mediów społecznościowych (Facebook).

Fanpage Centrum Ochrony Mokradeł na Facebooku

W dniu 31 marca 2023 roku zmieniliśmy nazwę profilu Stowarzyszenia na Facebooku z bagna.pl na [Centrum Ochrony Mokradeł](#). Zmiana wynikała z chęci zwiększenia spójności i przejrzystości przekazu – by było jasne, kto stoi za opisywanymi działaniami, polecanymi inicjatywami czy wyrażanymi opiniami. Chcieliśmy także ułatwić odnalezienie naszego profilu osobom, które jeszcze nas nie znają. Nazwa profilu tożsama z oficjalną nazwą Stowarzyszenia umożliwiła nam również tworzenie zbiorów na Facebooku (w 2023 roku zebraliśmy za pośrednictwem portalu prawie 6,5 tys. zł!). Zmiana nazwy profilu przebiegła bezboleśnie i spotkała się z pozytywnym odbiorem i zrozumieniem wśród osób obserwujących fanpage. Dodatkowo, utworzyliśmy także publiczną grupę o nazwie [Bagna.pl – grupa Centrum Ochrony Mokradeł](#), która powinna przekierować do nas osoby wyszukujące profil po starej nazwie. Grupa liczy obecnie 335 członkiń i członków, którzy wymieniają się na niej informacjami mokradłowymi, wiedzą o przyrodzie i poglądami na temat jej ochrony, a także komentują bieżące tematy i wydarzenia.

W 2023 roku nastąpił przyrost liczby sympatyków profilu Stowarzyszenia o 1119 osób. **Liczba osób obserwujących nasz profil wynosi obecnie 8331.** Zasięg profilu na Facebooku wzrósł o 201,3% w porównaniu z rokiem 2022. Największe przyrosty polubień nastąpiły w okresie 10–15 lipca w trakcie Letniej Szkoły Bagienniej, od 31 stycznia do 14 lutego, czyli w okolicach obchodów Światowego Dnia Mokradeł połączonych z konferencją Pakt dla Mokradeł oraz około 21 grudnia, gdy ogłosiliśmy rekrutację do naszego zespołu na stanowisko “specjalist(k)a ds. ponownego uwodnienia torfowisk”.

Materiały o największym zasięgu w 2023 roku to:

- wydarzenie [Wycieczka po bagnach Puszczy Kampinoskiej](#), która odbyła się 4 lutego w ramach obchodów Światowego Dnia Mokradeł; wskaźnik zasięgu posta wyniósł 85.586; 3.394 osoby oznaczyły się jako zainteresowane wydarzeniem, a 318 osób jako te, które chcą wziąć w nim udział; post opublikowany 7 stycznia informujący o utworzeniu wydarzenia został udostępniony przez 16 osób i polubiony przez 68 osób;
- film [Letnia Szkoła Bagienna, dzień 2.](#), w którym uczestnicy Letniej Szkoły Bagienniej pozyskują profil torfowy na Wilczym Bagnie – zasięg: 59.601, 61.464 wyświetlenia, 200 reakcji, 18 udostępnień, 15 komentarzy;

- post [Rekrutujemy do zespołu Centrum Ochrony Mokradel!](#) – zasięg: 30.592, 35.334 wyświetlenia, 204 reakcje, 103 udostępnienia, 18 komentarzy;
- post interwencyjny [UWAGA BARDZO PILNE!!! Czy Ministerstwo Rolnictwa planuje pozwolić na osuszanie wszystkich torfowisk chronionych w ramach PRŚK???](#) wzywający do udziału w konsultacjach społecznych i wskazujący konkretne propozycje uwag – zasięg: 24.855, 28.152 wyświetlenia, 146 reakcji, 208 udostępnień, 158 komentarzy;
- bardzo długi post [Wspólna deklaracja uczestników konferencji Pakt dla Mokradel](#), w którym znalazła się cała treść deklaracji pokonferencyjnej – zasięg: 13.830, 16.157 wyświetleń, 181 reakcji, 72 udostępnienia, 13 komentarzy.

Podobnie jak w poprzednich latach, cały zasięg wpisów był spontaniczny – Stowarzyszenie nie wykupiło płatnej promocji.

W 2023 roku na profilu bagna.pl na Facebooku **opublikowaliśmy ponad 150 wpisów, utworzyliśmy 12 wydarzeń**, w tym [relację online z obchodów Światowego Dnia Mokradel](#) oraz towarzyszącej im konferencji [Pakt dla Mokradel](#), [wycieczkę po bagnach Puszczy Kampinoskiej](#), akcje czynnej ochrony przyrody: muraw kserotermicznych [na górze Sosnowce](#) w Chęcinach oraz na [Górze Zamkowej](#) i w zespole przyrodniczo-krajobrazowym [Głogi](#) w Mielniku, [czynną ochronę mechowiska nad jeziorem Zelwa](#) oraz akcję tamowania rowów na Wilczym Bagnie; [XV liczenie żurawi w Mazowieckim Parku Krajobrazowym](#), a także wykłady: [Pamiętajmy o \(Poleskich\) Mokradłach: Bagienne Księgi Historii](#), [Pamiętajmy o \(Ośniańskich\) Mokradłach](#) i spotkanie dla dziennikarzy [O co chodzi z bagnami i torfowiskami w umowie koalicyjnej?](#). Współtworzyliśmy również 2 inne wydarzenia.

Poprzez wiadomości prywatne w 2023 roku skontaktowało się z nami 28 osób. Większość z nich dotyczyła organizowanych przez nas wydarzeń oraz próśb o poradę w sprawie interwencji wobec niszczenia mokradel.

YouTube Centrum Ochrony Mokradel

Rok 2023 był trzecim rokiem działania naszej rzeki informacji (bo przecież nie kanału!) na platformie YouTube. W tym roku na naszym profilu zamieściliśmy 2 filmy będące efektem projektu [Pamiętajmy o Mokradłach](#) (więcej w części [Pamiętajmy o Mokradłach](#)):

- [Nam woda łęgi zabrała – Karolina Demianiuk, Dolhobrody, Polesie](#)
- [Oj pujdu ja ponad Buhom – Karolina Demianiuk, Dolhobrody, Polesie](#)

[Profil Centrum Ochrony Mokradel na YouTube](#) ma obecnie 178 subskrybentów i 6772 wyświetlenia. Na koncie znajduje się 30 filmów.

6. INTERWENCJE PRZYRODNICZE

Kopalnia torfu w gminie Narew i Czyże

Justyna Jakubowska, lokalna działaczka, będąca przedstawicielką Społecznego Komitetu Ochrony Łąk Torfowych, jest uczestniczką projektu [Pamiętajmy o Mokradłach](#). Więcej o działaniach w ramach projektu w części [Pamiętajmy o Mokradłach](#).

Zaklików

W 2019 roku Stowarzyszenie we współpracy z REC Polska na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Rzeszowie wykonało ekspertyzę, w której zaproponowaliśmy działania kompensacji przyrodniczej dla siedliska torfowiska przejściowe i trzęsawiska (7140), którego obszar o powierzchni 40 ha został zniszczony w związku z założeniem na nim plantacji borówki amerykańskiej w miejscowości Lipa (gmina Zaklików, powiat stalowowolski, województwo podkarpackie), na obszarach Natura 2000: Uroczyska Lasów Janowskich i Lasy Janowskie.

Temat Zaklikowa powrócił pod koniec roku 2021, gdy okazało się że zaproponowane w ekspertyzie działania kompensacyjne ze względu na brak zgody Nadleśnictwa na działania na ich gruntach są niemożliwe do wykonania. Stowarzyszenie zaproponowało wówczas RDOŚ w Rzeszowie oraz Spółkom współpracę na rzecz wyznaczenia nowych obszarów do kompensacji. W 2022 roku przeanalizowaliśmy ogólnodostępne bazy danych oraz skontaktowaliśmy się z regionalnymi dyrekcjami ochrony środowiska w całej południowo-wschodniej Polsce poszukując lokalizacji odpowiednich do przeprowadzenia kompensacji.

Przed zaproponowaniem działań kompensacyjnych na innych gruntach postanowiliśmy upewnić się, że Spółki odpowiednio realizują wszystkie zalecenia odnośnie działań minimalizujących szkody w obrębie plantacji. W lutym 2023 roku zwróciliśmy się do RDOŚ w Rzeszowie z prośbą o udzielenie informacji o tym, czy działania minimalizujące szkodę w środowisku w obrębie plantacji oraz w siedliskach z nią sąsiadujących zalecone

w opracowanym przez nas w 2019 roku *Katalogu działań niezbędnych do odtworzenia chronionych siedlisk przyrodniczych(...)* są realizowane przez Spółki skutecznie i zgodnie z wytycznymi. Niestety, z udostępnionych nam w marcu przez RDOŚ raportów z monitoringu wynikało, że działania naprawcze realizowane przez Spółki są niezgodne z tymi określonymi w *Katalogu* i odnoszą się jedynie do działań zaproponowanych przez Spółki na podstawie zleconych przez nie same ekspertyz, mających na celu udokumentowanie stanu torfowiska, pomimo że skuteczność zaproponowanych przez Spółki działań naprawczych w celu poprawy stanu siedliska 7140 została poddana poważnej krytyce w opracowanym przez nas *Katalogu*.

W związku z powyższym Centrum Ochrony Mokradeł w kwietniu zgłosiło wystąpienie szkody w środowisku wynikające z niezgodnego z wytycznymi z *Katalogu* działaniami w obrębie plantacji i w efekcie stałego osuszania obszaru dawnego torfowiska oraz prawdopodobnie również terenów do niego przyległych.

W sierpniu otrzymaliśmy odpowiedź RDOŚ na nasze zgłoszenie, z której wynika, że instytucja ta już w grudniu 2022 roku wnioskuje do Podkarpackiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska o ukaranie grzywną Spółek ze względu na nieterminowe przekazywanie raportów z monitoringu oraz istotne braki w tych raportach. Niestety, WIOŚ nie znalazł podstaw do nałożenia grzywny, więc Spółki nie zostały ukarane mandatem. W dniu 4 sierpnia RDOŚ w Rzeszowie wszczął postępowanie administracyjne w sprawie nałożenia na Spółki obowiązku przeprowadzenia uzupełniających działań naprawczych w związku z wystąpieniem szkody w środowisku w chronionym siedlisku przyrodniczym (7140).

Stary Stręczyn

W maju, podczas prowadzonych badań na torfowiskach Polesia, Jan Kucharzyk odnalazł nowe stanowisko *Pseudocalliergon trifarium* (mchu uznawanego za relikw glacialny). Gatunek ten przez ponad pół wieku (do 2022 roku) uznany był za wymarły na terenie woj. lubelskiego oraz, szerzej, północno-wschodniej Polski (w 2022 roku Jan Kucharzyk odnalazł ten gatunek po raz pierwszy w XXI wieku w woj. lubelskim, w rejonie Jezior Uściwierskich). Niestety, okazało się, że w innej części tego samego torfowiska funkcjonuje nowa kopalnia torfu. W związku z obecnością opisanego gatunku oraz kilkunastu innych roślin objętych prawną ochroną, zgłosiliśmy sprawę do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska. Do dnia dzisiejszego (17 kwietnia 2024 roku) kopalnia funkcjonuje i nie podjęto żadnych działań prawnych prowadzących do skutecznej egzekucji przepisów z zakresu ochrony przyrody. Po

licznych rozmowach i ponagleniach, RDOŚ w Lublinie podjął decyzję o wizji terenowej (dnia 29 kwietnia 2024 roku), w której również będziemy uczestniczyli.

Ostoja Lidzbarska

W czerwcu, podczas prac terenowych na terenie Ostoji Lidzbarskiej, członkowie stowarzyszenia, Iwona Dembicz i Łukasz Kozub, zauważyli udroźnienie istniejących rowów odwadniających oraz budowę nowego rowu odwadniającego w obrębie stanowiska lipiennika Loesela *Liparis loeselii* i siedlisk przyrodniczych chronionych w ramach sieci Natura 2000, w tym torfowisk niskich. Na terenie objętym melioracją Iwona i Łukasz odnaleźli również kilkanaście gatunków roślin objętych ochroną prawną, w większości ściśle związanych z ekosystemami torfowiskowymi, w tym rzadkie w skali Polski i dynamicznie zanikające mchy: mszar nastroszony *Paludella squarrosa* i błotniszek wełnisty *Helodium blandowii*. Zaobserwowane zniszczenia, zarówno w zakresie siedlisk jak i gatunków, zostały zgłoszone do RDOŚ w Olsztynie. Pomimo licznych ponagleń z naszej strony, urząd w dalszym ciągu proceduje opisaną sprawę.

Inne

Członkowie Stowarzyszenia udzielali kilkakrotnie konsultacji za pośrednictwem wiadomości prywatnych wysyłanych na konto bagna.pl na Facebooku oraz drogą mailową w sprawach ochrony drobnych mokradeł, najczęściej położonych na gruntach prywatnych. Działania związane z interwencjami przyrodniczymi wspierała wolontaryjnie Magda Jędrzejewska.

7. UDZIAŁ W KONSULTACJACH SPOŁECZNYCH PLANÓW I POLITYK

W 2023 roku Centrum Ochrony Mokradeł zabrało głos w następujących konsultacjach społecznych:

- projektu Rozporządzenia w sprawie **szczegółowych warunków i szczegółowego trybu przyznawania i wypłaty płatności rolno-środowiskowo-klimatycznych** w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 ([uwagi](#));
- propozycji **lasów o zwiększonej funkcji społecznej na terenie Nadleśnictwa Szczebra** w ramach naszego uczestnictwa w Zespole Lokalnej Współpracy (Ewa Jabłońska);
- ekspertyzy dotyczącej opracowania modelu gospodarowania wodą w obszarze Natura 2000 **Bagno Wizna** PLB200005, wykonanej na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony

Środowiska w Białymstoku przez Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Białymstoku ([uwagi](#), Wiktor Kotowski);

– projektu **Planu ochrony Biebrzańskiego Parku Narodowego** (Jan Kucharzyk, Łukasz Kozub).

Centrum Ochrony Mokradeł podpisało [apel 55 polskich organizacji pozarządowych i ruchów obywatelskich do członków Parlamentu Europejskiego o poparcie Rozporządzenia UE \(Nature Restoration Law\) w sprawie odtwarzania przyrody](#).

Członkowie Centrum Ochrony Mokradeł brali także udział w pracach zespołów lokalnej współpracy lub w konsultacjach na potrzeby ustanowienia lub zmiany rozporządzeń w sprawie planów zadań ochronnych i planów ochrony dla następujących obszarów Natura 2000:

- Góry i Pogórze Kaczawskie,
- Góry Bialskie i Masyw Śnieżnika,
- Dolina Łupawy,
- Murawy w Mielniku,
- Stawy Karpnickie,
- Ostoja Lidzbarska,
- Ostoja Napiwodzko-Ramucka,
- Murawy koło Pasłęka,
- Ostoja Drużno,
- Kirszniter,
- Doliny Erozyjne Wysoczyzny Elbląskiej,
- Bieszczady.

8. PRACE ZLECONE PRZEZ INNE PODMIOTY I REALIZOWANE PRZEZ CENTRUM OCHRONY MOKRADEŁ – DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Poniżej przedstawiamy zlecenia zewnętrzne, które w 2023 roku zrealizowało Centrum Ochrony Mokradeł:

1. W styczniu 2023 roku Wiktor Kotowski, Ewa Jabłońska i Łukasz Kozub zakończyli opracowywanie bazy dwudziestu mokradeł potencjalnie najlepiej nadających się do nawodnienia i odtworzenia siedlisk bagiennych w ramach współpracy z sektorem gospodarczym i przekazali **Fundacji WWF Polska** opracowanie “Wybrane torfowiska

Polski rekomendowane do restytucji przyrodniczej w ramach współpracy organizacji pozarządowych z sektorem gospodarczym”.

2. W okresie od maja do października, już po raz ósmy, członkowie Centrum Ochrony Mokradeł wykonali działania ochrony czynnej na terenie Parku Narodowego Gór Stołowych, polegające na mechanicznym usuwaniu rdestowca ostrokończystego *Reynoutria japonica*. Prace wykonano na zlecenie **Parku Narodowego Gór Stołowych** i zostały one odebrane bez zastrzeżeń.
3. W czerwcu na zlecenie **Welskiego Parku Krajobrazowego** Wiktor Kotowski i Łukasz Kozub przeprowadzili trzydniowe szkolenie pt. „Torfowiska i ich znaczenie dla klimatu”. W październiku Magdalena Suchora i Wiktor Kotowski opracowali zestaw materiałów merytorycznych do publikacji pt. [Nasze mokradła](#) (więcej w części **Broszury edukacyjne**).
4. W okresie od czerwca do listopada Centrum Ochrony Mokradeł wykonało [Oceny hydrologicznych uwarunkowań funkcjonowania rezerwatu przyrody Łęgi Oborskie w odniesieniu do możliwości zagospodarowania jego najbliższej okolicy](#) na zlecenie **Urzędu Gminy Konstancin**.
5. Od czerwca do grudnia, na zlecenie **Rewilding Climate Solutions** przygotowane zostały dwa opracowania (wstępne i końcowe) dotyczące **oceny potencjału redukcji emisji z torfowisk w okolicach Rozwarowa**.

9. WSPÓŁPRACA

Koalicja 10%

Centrum Ochrony Mokradeł należy do koalicji organizacji pozarządowych – Koalicja 10%, której celem jest wspieranie realizacji w Polsce unijnego celu ochrony ścisłej na 10% powierzchni, zawartego w unijnej Strategii ochrony bioróżnorodności do 2030 roku. W skład koalicji wchodzi też: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, WWF Polska, Klub Przyrodników, Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze, Lasy i Obywatele, Fundacja Greenmind, ClientEarth Prawnicy dla Ziemi, Fundacja Dzika Polska, Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody Salamandra.

Udział Centrum Ochrony Mokradeł w działaniach Koalicji w 2023 roku obejmował przede wszystkim wsparcie w budowaniu poparcia społecznego dla unijnego prawa o odbudowie zasobów przyrody – Nature Restoration Law.

Wetlands International Europe

W 2023 roku do [Wetlands International Europe](#) (WIE), którego Centrum Ochrony Mokradeł jest członkiem założycielem, dołączyły następujące organizacje: litewska **Foundation for Peatland Restoration and Conservation** ([Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas](#)) oraz grecki **Mediterranean Institute for Nature and Anthropos** ([MedINA](#)).

W roku 2023 **Chris Baker** został wybrany na stanowisko dyrektora Wetlands International Europe, zaś do zespołu WIE dołączyli: **Odette González** odpowiadająca za realizację projektów Horizon 2020 dotyczących ochrony torfowisk i wód powierzchniowych, **Aldert van Weeren** jako Natural Sponges Coordinator, **Ruba Hilal** jako wsparcie dla organizacji członkowskich w realizacji wspólnych projektów, **Moritz Adam** jako Junior Carbon Policy Officer w zespole ds. torfowisk.

Wybrane efekty działań Wetlands International Europe (WIE):

- podpisanie [listu otwartego](#) ponad 100 organizacji pozarządowych do decydentów UE, wzywającego ich do uwzględnienia standardów zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do energetyki wodnej;
- podpisanie [Mission Soil Manifesto](#) podkreślającego kluczową rolę gleby w produkcji żywności, retencji i filtrowaniu wody, sekwestracji dwutlenku węgla, różnorodności biologicznej i ochronie dziedzictwa kulturowego;
- organizacja webinaru *Restoring European Swimways* ([informacja](#));
- podpisanie [listu otwartego](#) do Parlamentu Europejskiego ws. zwiększenia ambicji odnośnie ochrony torfowisk w ramach Nature Restoration Law;
- zostanie członkiem **Global Gateway** Platformy Dialogu Społeczeństwa Obywatelskiego i Władz Lokalnych (GG Dialogue Platform);
- organizacja webinaru *Wetland solutions to protect against droughts and floods*;
- opublikowanie [programu](#) i [brozury](#) sieci **Trans-European Swimways**;
- rekomendacje do projektu rozporządzenia w sprawie **unijnych ram certyfikacji usuwania dwutlenku węgla** (CRCF).

Lista projektów pozyskanych przez (lub z udziałem) WIE:

1. **LIFE NGO Operating Grant**, Framework Partnership Agreement (FPA). 2022–2024. Organizacja wdrażająca WI EA (będzie to najważniejsze źródło finansowania organizacji), budżet: €1.725.081.
2. **MYRIAD-EU: Multi-hazard and sYstemic framework for enhancing Risk-Informed mAnagement and Decision-making in the E.U.** 2021–2025. Kluczowy partner: Stichting VU (NL), Budżet WI EA: €80.929.
3. **REWET: REstoration of natural WETlands, peatlands and floodplains.** 2022–2026. Wiodący partner: IDENER (ES). Budżet WI EA: €393.025.
4. **WATERLANDS: Water-based solutions for carbon storage, people and wilderness.** 2021–2026. Wiodący partner: University College of Dublin. Budżet WI EA: €198.363
5. **ALFAWetlands: Wetland restoration for the future.** 2022–2026. Wiodący partner: LUKE (Natural Resources Institute Finland). Budget WI EA: €99.984.
6. **WET HORIZONS.** Wiodący partner: Aarhus University (DK). 2022–2026. Budżet WI EA: €58.390.
7. **SPEAR: Scenarios for Protecting European Avian Redistributions. Biodiversa.** 2022–2025.
8. **Seed Funding for the Sponges.** 2023.
9. **Mediterranean Alliance for Wetlands** (MAVA Foundation). 2023–2025.

Dzięki współpracy Centrum Ochrony Mokradeł z Wetlands International Europe w ramach LIFE NGO Operating Grant, uzyskaliśmy dofinansowanie do organizowanych przez nas w 2023 roku obchodów Światowego Dnia Mokradeł oraz prac nad opracowaniem systemu certyfikacji redukcji emisji dwutlenku węgla poprzez restytucję torfowisk (więcej w części **Działania zmierzające do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych z osuszonych torfowisk**).

Centrum Ochrony Mokradeł reprezentowała w Wetlands International Europe w 2023 roku Magda Galus, która w grudniu wzięła udział w Walnym Zgromadzeniu Członków we włoskim Bolzano. WIE w pełni pokryło koszt udziału naszej reprezentantki w spotkaniu.

„Rezerваты przyrody – czas na comeback!”

W 2016 roku Centrum Ochrony Mokradeł weszło w skład koalicji organizacji pozarządowych w ramach koordynowanego przez Klub Przyrodników programu „Rezerваты przyrody – czas na comeback!”. Celem tego działania jest przygotowanie „shadow list” dla rezerwatów przyrody w Polsce i w dalszej kolejności uzupełnienie braków w krajowej ochronie rezerwatowej. Od 2019 roku Łukasz Kozub jest współkoordynatorem dla województwa mazowieckiego. W roku 2023 prace związane z gromadzeniem rozproszonych danych o obiektach cennych przyrodniczo, a nieobjętych ochroną, były realizowane między innymi w ramach Koalicji 10% (koalicji organizacji pozarządowych na rzecz uzupełniania sieci obszarów chronionych – więcej w części **Koalicja 10%**). Przez cały rok uzupełniano bazę dla województwa mazowieckiego (głównie poprzez weryfikację granic czy terenową weryfikację już zgłoszonych obiektów), ale też przesyłano propozycje objęcia ochroną obszarów w innych województwach. Zebrane, aktualne, informacje są prezentowane na [stronie Klubu Przyrodników](#).

Współpraca z firmą Cumulus

Dzięki współpracy z polską firmą Cumulus, producentem ultralekkiej odzieży outdoorowej (śpiwory, kurtki puchowe itp.), Centrum Ochrony Mokradeł przystąpiło do światowego ruchu [1% for the Planet](#), który ma na celu wsparcie inicjatyw na rzecz ochrony środowiska poprzez zainspirowanie przedsiębiorców i prywatnych darczyńców do przekazywania co roku 1% swojego przychodu na rzecz wybranych organizacji ([profil Centrum na stronie 1% for the Planet](#)).

Środki przekazane przez firmę Cumulus, m.in. w ramach zorganizowanej pod koniec 2021 roku akcji [Save the Swamps](#), umożliwiły nam wykup na wiosnę 2023 roku:

- kolejnych działek na torfowisku w Dolinie Rospudy – tym razem środki na zakup gruntów pochodziły w całości od darczyńców indywidualnych, natomiast Cumulus opłacił koszty operacyjne – notariusza, delegacje itp.. Do tej pory wykupiliśmy łącznie **7 działek w Dolinie Rospudy o łącznej powierzchni 4,15 ha** jako nasz wkład w tworzenie społecznego rezerwatu przyrody na jednym z najlepiej zachowanych torfowisk niskich Europy (więcej w filmie [Bagno cz. 1 Dolina Rospudy](#));
- **10,5 ha torfowiska na Wilczym Bagnie**, położonym w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego, koło wsi Jastrzębna Druga. Działki na Wilczym Bagnie to tereny

kluczowe dla zatrzymania ucieczki wody z dużego, zmeliorowanego, ale jeszcze nie do końca zdegradowanego torfowiska (więcej na filmie [Bagno cz. 2 Wilcze Bagno](#)).

Dotacja z firmy Cumulus wsparła także organizację konferencji [Pakt dla Mokradel](#) oraz została przeznaczona na pokrycie części wynagrodzenia pracowniczki odpowiedzialnej za wykupy gruntów (Magda Galus).

Współpraca z AECO

W 2023 roku rozpoczęliśmy współpracę z firmą [AECO](#) na rzecz zwiększenia skali odtwarzania osuszonych torfowisk w Polsce w celu redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz odtworzenia innych świadczonych przez bagna usług ekosystemowych. Dokładniejsze informacje nt. współpracy zostały przedstawione części **Działania zmierzające do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych z osuszonych torfowisk.**

W dniach 7–9 listopada Ola Leszczyńska wzięła udział w Dorocznym Spotkaniu Eurosite w Amiens we Francji, podczas którego uczestniczyła w sesji warsztatowej na temat finansów w ochronie środowiska. Wspólnie z AECO Ola przedstawiła model finansowy, opierający się na corocznych płatnościach dla właścicieli ponownie uwodnionych torfowisk, który został poddany pod dyskusję przez panel ekspertów.

Współpraca z European Climate Foundation

W 2023 roku udało nam się również nawiązać współpracę z [European Climate Foundation](#) (ECF), który jest wiodącą inicjatywą filantropijną działającą na rzecz walki z kryzysem klimatycznym poprzez wspieranie rozwoju społeczeństwa o zerowej emisji netto na poziomie krajowym, europejskim i globalnym.

Dzięki wsparciu European Climate Foundation prowadzimy dialog z rolnikami i właścicielami gruntów na temat roli powstrzymania odwadniania torfowisk w ograniczaniu zmiany klimatu i ochronie zasobów wodnych. Działania sfinansowane z grantu z ECF w 2023 roku (m.in. organizacja seminarium w Mazurskim Centrum Bioróżnorodności i Edukacji “Kumak” w Urwiłacie, wydanie broszury dla rolników pt. [Torfowiska w krajobrazie rolniczym. Nowe perspektywy](#)) zostały opisane w części **Działania zmierzające do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych z osuszonych torfowisk.**

Działania w ramach grupy Zakole

W 2023 roku grupa [ZAKOLE](#) rozpoczęła społeczną inwentaryzację przyrodniczą Zakola Wawerskiego. W ramach inauguracji inwentaryzacji nasz członek i wolontariusz Stanisław Łubieński zaprezentował aplikację iNaturalist, która służy jako narzędzie do zbierania obserwacji przyrodniczych oraz opowiedział o roli amatorskich obserwacji przyrodniczych, a także poprowadził następujące spacer:

- 17 września: **spacer eksploracyjno-inwentaryzacyjny po Zakolu Wawerskim** wraz z Anną Albin,
- 18 września: wielowątkowy **spacer [Poczuj bagno](#)** z elementami warsztatu poetycko-ruchowego z performerem Bartoszem Jakubowskim.

Współpraca z m.st. Warszawa

Centrum Ochrony Mokradeł dołączyło we wrześniu 2021 roku do [Partnerstwa dla Klimatu](#), w ramach którego przedstawiciele Miasta wspólnie z ponad 50 zrzeszonymi firmami i organizacjami szukają rozwiązań dla najbardziej palących wyzwań Warszawy związanych ze zmianą klimatu i ochroną środowiska. W dniu 7 września Monika Łaskawska-Wolszczak reprezentowała Stowarzyszenie podczas spotkania Partnerstwa dla Klimatu w Pawilonie Edukacyjnym Kamień.

Również w 2021 roku dołączyliśmy do grupy roboczej na rzecz [Zielonej Wizji Warszawy](#), strategii, zgodnie z którą Warszawa będzie dążyć do osiągnięcia zakładanych poziomów redukcji emisji gazów cieplarnianych i neutralności klimatycznej. Dokument wskazuje konkretne działania, kierunki rozwoju miasta oraz cele, jakie należy osiągnąć, aby transformacja klimatyczna i energetyczna była możliwa oraz by była prowadzona w sposób zrównoważony.